INSPIRAŢIA DIN MITOLOGIA NAŢIONALĂ ÎN CREAŢIA POETICA A LUI NICOLAE DABIJA

CZU: 821.135.1-1.(478).09

Liviu CHISCOP

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

INSPIRATION FROM THE NATIONAL MYTHOLOGY IN THE POETIC CREATION OF NICOLAE DABIJA

Poet in his fundamental vocation, with an impressive lyrical creation, materialised in about thirty volumes of verse edited over half a century of creative activity, the late Nicolae Dabija carved in Romanian literature a vast poetic path, fed by several major themes. They constantly converge around several whirling lyrical centers such as the religion of Poetry, erotic mysticism, the messianism of the National Renaissance in Bessarabia and - last but not least - the idea of Providence. In order to expose more clearly the aspects of the investigation of the metaphysical universe in Nicolae Dabija's poetry, we considered it necessary to dissociate between the inspiration from national mythology, from the inspiration from the ancestral religion, the Christian – Orthodox one. As a large part of Nicolae Dabija's poetic creation from the period before 1990 – when, in Soviet Moldova, it was not possible to publish creations with Christian connotations – lyrically transfigures events and characters from mythology, which is, in fact, also a component of religion ... On such poems - having as theme not only the four fundamental myths of the Romanians, identified by G. Călinescu, but also mythical heroes of the nation's prehistory, such as Zamolxe or Orpheus – we will focus in the following pages.

Keywords: *mythology, providence, metaphysical universe, religion, sacred.*

Probabil că astăzi puţini sunt aceia care se mai îndoiesc de adevărul celebrei preziceri formulate în veacul trecut de André Malraux – pe atunci ministru al Culturii în Franţa – conform căreia „Secolul XXI va fi unul religios sau nu va fi deloc!". Premoniţia scriitorului francez îşi află deplina confirmare în realităţile pe care le trăim, în sensul că secolul nostru este, într-adevăr, cu deosebire în spaţiul spiritual românesc, – unul religios. Căci în cazul nostru, al românilor, istoria sentimentului religios se identifică în totalitate cu însăşi istoria propriu-zisă, generală, de neam şi de popor, încă din timpuri imemoriale, din vremea tracilor. După cum ne spune Herodot, tracii erau „neamul cel mai numeros după inzi" şi ocupau un spaţiu vast din centrul şi estul continentului european. Ei se întindeau, fără efort de cucerire, pe un teritoriu imens, de la Adriatica până în Panonia, Olbia (Nicolaev), Boristene (Nipru) şi Tanais (Donul actual). Aşa se explică, de pildă, de că România de astăzi este singura ţară înconjurată

de românii care trăiesc în afara granițelor actuale...Tot Herodot ne spune că, de n-ar fi fost dezbinați, tracii ar fi devenit de neînvins. Din păcate însă, multe inteligențe şi mulți războinici vrednici s-au pus, cel mai adesea, în slujba altora, care au ştiut să-şi sporească civilizația şi cultura. (Exemple numeroase în acest sens – de la Orfeu şi Democrit până la Sfinții Impărați Constantin cel Mare şi Elena – ne oferă, între alții, Mihail Diaconescu în *Istoria literaturii dacoromane* – Bucureşti, 1999). Din marea familie a tracilor se evidențiază dacii, numiți, tot de Herodot, „cei mai viteji şi mai drepți dintre traci". Despre religia traco-dacilor se consideră că aceasta era una matură, bine închegată, cu un panteon restrâns, zeii fiind puțini, dar cu responsabiliăți bine definite. Despre zeii daci se ştiu destul de puține lucruri, datorită faptului că înaintea cuceririi romane, pentru grecii antici şi latini, cultura şi chiar existența poporului dac constituiau un mister. Vitejia ieşită din comun a daco-getilor i-a făcut pe unii greci să elaboreze ipoteza că zeul elen al războiului, Ares, s-ar fi născut în Dacia...

În calitatea ei de componentă principală a religiei, mitologia se referă la sisteme de concepte care sunt de mare importanță pentru o anumită comunitate, implicând supranaturalul sau sacrul. Religia este termenul mai general, pe lângă sistemul mitologic, care include ritualul. Între relatarea miturilor şi punerea în scenă a ritualurilor există o relație complexă. Fiecare mitologie este aproape întotdeauna asociată cu o anumită religie, cum ar fi mitologia greacă cu religia Greciei Antice. Separat de sistemul său religios, un mit îşi poate pierde importanța imediată pentru comunitate şi poate evolua – departe de semnificația sacră – într-o legendă sau într-o poveste populară.

Interesant este faptul că dacii – cu mult înainte de apariția creştinismului – aveau o religie monoteistă şi credeau în nemurirea sufletului. Probabil că aceste două caracteristici au constituit factori favorizați în adoptarea rapidă a creştinismului pe meleagurile noastre, în primele secole ale cuceririi romane. Religia dacilor devenise monoteistă încă de la apariția profetului Zamolxis în Dacia, acest profet fiind divinizat după moarte şi considerat zeul suprem. Apoi, dacii se considerau nenumitori moartea fiind pentru ei – ca şi pentru creştinii de mai târziu – doar o trecere de la lumea materială la cea spirituală, cea a morților, peste care guverna Zamolxis. Consacrându-i un poem, în volumul *Aripă sub cămaşă* din 1989, Nicolae Dabija găseşte potrivit să aşeze în fruntea acestuia o frază din Herodot referitoare la zeitatea tutelară a mitologiei tracice. „Dar destul e cât am spus – scrie Herodot în *Istoriile* sale – , fie că a existat un om cu numele Zamolxis, „fie că va fi fost o divinitate băştinaşă a geților...". Dar iată cum este imaginată, de către poetul Dabija, însăşi „moartea lui Zamolxis", în poemul omonim din volumul *Aripă sub cămaşă*: „ (...) Mut, nici nu înțelese zarva, -/ acolo jos, între copaci,/ crezu la început că-i iarba,/ apoi văzu că-s bărbi de daci.// Îngenunchiați şi de departe/ ei îi păndeau, ascuns, privirea.../ Li se păru adus din spate,/ şi mincinoasă nemurirea.// Iar când întoarse caprele-napoi/ şi le mână cu spaimă prin scaiete,/ dacii strigară, plânseră vâlvoi,/ şi aruncară şi în cer cu pietre.// „O, tu" – au plâns . „Vai nouă! – au strigat/ cu ură-mpăgânită, de departe,/ dar Zeul alerga, înspăimântat,/ nepăsător de propria lui moarte (...)// Iar caprele păscură-n preajma sa/ pe dâmbul cela sptămâni la rând,/ ci pricepură că e mort – abia/ când trupul i se risipi în vânt..." (*Moartea lui Zamolxe*)

Am considerat necesară reamintirea aspectelor de mai sus referitoare la relaţia dintre religie şi mitologie pentru a facilita, în acest fel, receptarea acelor creaţii poetice ale lui Nicolae Dabija inspirate, unele dintre ele, din mitologia greco-romană, iar altele – din cea naţională. Inspiraţia din mitologie constituie o caracteristică a activităţii scriitoriceşti a lui Nicolae Dabija în deceniile anterioare anului 1990, când, în Moldova sovietizată, „o poezie religioasă propriu-zisă n-a avut nicio şansă de manifestare" – după cum consideră criticul Theodor Codreanu – care adaugă: „Prezenţa sacrului în literatura modernă şi în cea postmodernă este de primă instanţă şi importanţa fenomenului e cu atât mai relevantă pentru Basarabia, unde lupta ideologică împotriva religiei şi a credinţei a fost cu mult mai înverşunată decât în Ţară" [1, p.40]. Într-adevăr – aşa după cum arătam şi într-un studiu publicat cândva în *Studia Universitatis Moldaviae*, în care ne-am referit la Biserică şi credinţă ortodoxă ca factor identitar –, politica promovată de regimul sovietic faţă de Biserica din Basarabia a fost una dintre cele mai subtile şi dramatice modalităţi de dezrădăcinare identitară, care a distrus o parte a tezaurului cultural şi spiritual al populaţiei autohtone, ancorând-o şi mai mult în spaţiul de influenţă rusă. „Ca imperiu mitocratic şi ideocratic – remarca, în acest sens, într-o scriere recentă, un istoric basarabean – , Uniunea Sovietică nu putea tolera existenţa unei credinţe sau spiritualităţi alternative. Prin urmare, educarea moldovenilor în spiritul ideologiei comuniste s-a făcut odată cu ateizarea şi despiritualizarea lor religioasă, regimul sovietic afişând de-a lungul perioadei sale de existenţă o atitudine intransigentă faţă de Biserică. Concomitent, regimul sovietic a procedat la instrumentalizarea Bisericii, care în Basarabia a avut şi o puternică tentă de deznaţionalizare şi rusificare" [2, p.513]. În condiţiile date, ale unei Moldove sovietizate, Nicolae Dabija, ca şi alţi colegi din generaţia de creaţie, se refugiază în trecut, în mitologie. În timp ce Grigore Vieru, de pildă, se impune prin încadrarea sa în cultura populară, Liviu Damian – prin dezvăluirea unui spirit autohton mereu cuprins de nelinişti, autorul *Zugravului anonim* (1985) cultivă cu asiduitate gustul pentru cuvântul poetic cu rădăcini în istorie. „Realul consolidează sufletul personajului liric – remarcă cercetătoarea Ana Bantoş, referitor la lirica dabijiană de inspiraţie sacră – . Dar nu un real decupat şi interpretat abstract, ci unul venind dintr-o istorie bazată pe adevărul pur, neschimonosit. Cimitirele arate, cetăţile, bisericile şi mânăstirile pângărite determină o întorsătură în creaţia sa. Viaţa reală cu toate ravagiile ei de ordin ecologic se stabileşte tot mai îndârjit în versurile sale, în care sacrul se delimitează de profanul invadator" [3, p. 154-155]. Într-adevăr, în concepţia lui Nicolae Dabija înţelegerea raporturilor pe care le are poezia cu istoria tradiţiilor noastre cărturăreşti este un principiu diriguitor al creaţiei. Căci, dacă la început, în etapa debutului editorial cu *Ochiul al treilea* (1975), poetul descoperea un eu-centru sau eu-sămânţă în jurul căruia se constituia pământul poeziei, apoi în deceniul următor îşi concentrează atenţia asupra unui „cer născocindu-şi propria stea". Desigur, în aceste împrejurări „peisajele sufletului" – cum îi place să spună – devin altele, cuprinzând, în primul rând, un aspect temporal şi spiritual mai amplu. Findcă – după cum observa criticul şi istoricul literar Ana Bantoş – Nicolae Dabija, „descendent dintr-un timp în care mitului i se rezervă din ce în ce mai puţin

loc, dar coborâtor din Bugeacul pârjolit de arşiţe, care a animat versul lui Alexei Mateevici, „va purcede la construirea de punţi peste veacurile ce se *sumeţesc ca păunii* pentru a stabili acorduri între lumea de azi şi cea de început” [3, p. 160]. Ilustrativ în sensul acestor preocupări, dar şi realizări, ale lui Nicolae Dabija este, înainte de toate, volumul său de eseuri *Pe urmele lui Orfeu (*1982), în care a presărat şi câteva poeme „la temă”, dacă se poate spune aşa. Volumul cuprinde o suită de eseuri referitoare la literatura română, de la cronicari la scriitorii de la începutul secolului XX. „*Pe urmele lui Orfeu* – preciza istoricul literar Dan Mănucă într-o cronică din *România literară* – reconstituia itinerarii ale unei geografii a spiritualităţii româneşti, uneori la modul entuziast şi baladesc. Nu este de mirare să citim, spre exemplu, că *Mioriţa* ar avea urme din poemele orfice. Argumentele sânt, desigur, fragile, dar eseul desfăteaza prin entuziasmul neostenit al asociaţiilor. Cele mai numeroase şi mai bune pagini ale volumului izvorăsc din veneraţia faţă de întemeietori ai culturii româneşti, ale căror urme sânt descoperite la Lwov, la Kiev, la Odesa, la Cernăuţi, la Harkov. Sunt descrise locurile pe unde şi-au purtat paşii Cantemir, Ureche, Dosoftei, Miron Costin, Neculce, C. Stamati, Hasdeu, Eminescu, Mateevici” [4, p. 11]. Iată, de exemplu, cum este reconstituită şi în cele din urmă *retrăită* perioada şederii lui Dimitrie Cantemir la Istanbul. Nicolae Dabija citeşte şi reciteşte, cu devotamentul unui exeget al Bibliei, *Descrierea Moldovei*: „Am îmbătrânit citind aceeaşi carte,/ cartea a îmbătrânit şi ea ca mine,/ datu-mi-i să o citesc, văd bine, de la naştere şi până la moarte”. În sfârşit, ar mai fi de precizat că titlul *Pe urmele lui Orfeu* poate să ne inducă în eroare, sugerându-ne o predilecţie pentru tema din mitologia antică. În realitate, un singur eseu se referă la povestea iubirii dintre poetul trac şi Euridice, după cum într-un singur poem (din volumul *Zugravul anonim*, 1985) este evocată personalitatea miticului cântăreţ trac, hărăzit cu un talent muzical ieşit din comun. Reproducem aici doar strofele finale ale poemului, care conţin între altele, o rimă rară: *cernu-l – Infernul* : „Când cântă:/ o moarte se amână/ şi iarba se face mai verde.../ Cuvintele-arar le îngână/ ca şi cum, de le-ar spune/ le-ar pierde...// Nemaiştiind în veci lumine, – / (o, îndoieli atâte cernu-l!) –/ etern – din urma-i cine vine:/ Euridice sau Infernul?!” (*Orfeu*).

Închinând poeme scriitorilor evocaţi, Nicolae Dabija îşi foloseşte astfel talentul literar pentru a ne face să simţim fiorul călătoriei în timp. „Constatăm astfel – concluziona, la rândul său, criticul Alex Ştefănescu în cronica la ediţia a II-a a volumului – că, în scrierile lui Nicolae Dabija, memoria depăşeşte importanţa unui instrument intelectual şi devine o noţiune antologică, iar unoeri, în pasajele poematice, o aptitudine matafizică” [5, p. 11]. Aşa este. Poeziile lui Nicolae Dabija de inspiraţie religioasă în general, dar mai cu seamă cele având ca temă ideea de Providenţă, ori cele evocând situaţii sau personaje din mitologie aparţin, fără îndoială, liricii filosofice, poeziei de idei. Circumscrise acestor sfere de iradiaţie mitologică, multe dintre poeziile lui Nicolae Dabija invocă factori ai realităţii cu mare pondere mitică. De exemplu, un simbol de sorginte biblică precum *lumina* – sugerând strălucirea, şi căldura, dar şi viaţa ori adevărul – reprezintă, pentru Nicolae Dabija, o cale de accedere spre sacralitate, spre Domnul care „este luminarea şi mântuirea noastră” (*Psalmii,* 26.1) şi care va fi

„o lumină veşnică” (*Isaia*, 60.19). Iar cel mai bun catalizator de lumină – consideră poetul – este cuvântul deținător al adevărului. De aceea, el îi îndeamnă pe poeții „ce nu au dreptul la eroare” să scrie „cu-o pană de înger” pentru ca „să sporească ale foii lumine”. Glosând pe teama prezenței acestui motiv recurent în lirica lui Nicolae Dabija, cercetătoarea Nina Corcinschi spunea: „Cuvântului i se încredințează condiția sacră de-a fi «fâşie de soare» şi, de aceea, el va trebui citit cu pioşenie şi respect doar «la lumina zăpezii». În preaplinul ei, lumina se încarcă de materialitate, «prinde aripi» («Se-aşterne deasupra/ aripa luminii» – *Eseu*) şi «forneşte ca grâul», are puterea de-a străbate timpurile: „Un pom nins prima dată azi/ De tinerețea țării îmi aminteşte» (*Jurnal*). Tinerețea țării este invadată de lumina pe care o reflectă «graiul vechi şi sfânt», coasele țăranilor, chipurile cronicarilor care «păstrează-n nopți, cu palmele căuş,/ sămânța soarelui în lămpi» (*Cronicarii*). Lumina, în viziunea scriitorului, se conjugă – într-o suită de revelații – cu stropi de *linişte*. Pentru poetul care ştie să asculte «liniştea dintre cuvinte», miracolul tăcerii sonorizează vocea naturii şi el aude cum «se umple fructul nou cu zeamă», cum «nuntesc semințele», cum «plesnesc mugurii», cum tăcerile devin asurzitoare dintr-un preaplin de sunete” [6, p. 28-29]. Poezia *Cronicarii* – pe care o menționează aici Nina Corcinschi – alături de altele consacrate evocării lui Ştefan cel Mare, Eminescu, Creangă, Alexei Mateevici, Cantemir ş.a., se înscrie într-o categorie tematică distinctă a liricii lui Nicolae Dabija, caracterizată prin propensiunea autorului pentru mitizarea unor personalități ale istoriei şi culturii naționale. În acest sens, criticul Claudiu Constantinescu – recenzând, în 1991, volumul de versuri *Aripă sub cămaşă*, apărut atunci la Editura „Junimea” din Iaşi – subsuma, cu îndreptățire, creațiile de acest fel ale lui Nicolae Dabija categoriei mai largi a poeziei basarabene cu mesaj religios. „Religiozitatea poeziei basarabene afirma, cu sagacitate, tânărul cronicar de la *România literară* – este, astfel, o cheie a înțelegerii sale în multe din liniile ei dominante, controlând deopotrivă închinarea către starea de adorație, nevoia de mitizare a unor înaintaşi, cultul pentru tot ce defineşte ființa (în cazul unui popor, locul, limba, tradiția), credința în mesianismul poetului, preferința pentru registrul solemn cu accentuate inflexiuni patetice şi, trebuie să o spunem, aproape o ritualizare a unei recuzite poetice conservate din jumătatea „tradiționalistă” a literaturii noastre interbelice. Nicolae Dabija uzează şi el de acest cod instituționalizat, dar lasă loc şi unei ruperi de contingent” [7, p. 11]. Deducem de aici că poezia lui Nicolae Dabija, subsumată acestei sfere de iradiație mitologică, face apel la factori ai realității cu mare pondere mitică. De altfel, încă de la momentul debutului editorial (*Ochiul al treilea,* 1975) poetul anticipa sensul mişcării ulterioare, „ceea ce ne face să credem – opina Nina Corcinschi – că schimbarea nu e doar de ordin social, nu e doar crucea unui destin marcat de istorie, ci şi un dat existențial românesc şi că nu există nicio fisură între specificul poeziei de la începuturile creației dabijiene şi toate producțiile literare ce urmează” [6, p. 28].

Într-adevăr, încă de la volumul de debut, cuvântul se pătrunde, în unele dintre poemele lui Nicolae Dabija, de coloratura veche, cronicărească şi, îmbrăcat într-o aură arhaică, poartă ecoul clopotelor din vremi voievodale: „În pojarul apusului/ tul-

burată-i lumina,/ Bat clopotele,/ de le sare rugina" (*Jurnal*). În sfârşit, o altă modalitate de transcendere spre sacralitate, în creațiile de început ale lui Nicolae Dabija, o reprezintă substratul mitologic al ființei româneşti, care face simțită divinitatea ca pe o condiție necesară a nevoii de echilibru şi a mântuirii sufletelor noastre: „Văd brazii, dar dragostea nu e –/ (îi zicem carte c-o singură foaie / înaltă iederă care se suie/ înspre cer pe-o dâră de ploaie" (*Iubire veche*). Altfel spus în plan ontologic mişcarea din domeniul sacrului în acela al profanului si invers, din istorie în timpurile mitice, poate să însemme „chemarea irezistibilă a sufletului de a înlătura Golurile ființei si de a se asocia Plinului" [6, p.28]. Sau, după cum consideră academicianul Mihai Cimpoi, acest fenomen stă sub semnul „cumpenei ontologice" [8, p. 174]. Fiindcă – am adăuga noi – poezia sentimentului religios şi cu deosebire cea a ideii de Providentă este o poezie de idei, de reflecție filosofică. Sau, după cum bine şi exact observa Doru Radosav, „istoria sentimentului religios reprezintă domeniul istoriei religioase cu gradul cel mai înalt de complexitate", fiindcă „sentimentul religios evaluează măsura în care individul şi societatea s-au apropiat sau depărtat de divinitate, exprimă gradul de intensitate a vieții religioase" [9, p. 7]. În cazul tuturor poeziilor lui Nicolae Dabija însă – nu doar a celor cu mesaj religios – caracteristica principală o reprezintă existența unei consonanțe depline între conținutul de idei şi forma artistică. Iată, de pildă, acest *Bocet pentru Meşterul Manole* din volumul *Aripă sub cămaşă* (1989), veritabilă bijuterie artistică, cu o tectonică minuțios elaborată, alcătuit din patru distihuri ce conțin tot atâtea definiri metaforice ale Anei, alternând cu strofe alcătuite din trei, patru ori cinci versuri. Înspirat din celebrul *mit estetic* (G. Călinescu) național, al jertfei pentru creație, *Bocetul pentru Meşterul Manole* este conexat la ideea de Providență, prin faptul că Divinitatea intervine în actul zidirii mănăstirii, dărămând zidurile înălțate fără a i se fi adus tradiționala jertfă- realitate exprimată în chiar secvența inițială: „Ană, Ană / soarele pe cer e-o rană.// Mănăstire/ de iubire/ vrui să-nalț, spre pomenire./ Dar ce-nalț ziua, cu fală,/ peste noapte se prăvală.// Ană, Ană/ lacrimă zidită-n strană.// Clopotele greu asud,/ bat şi nu se mai aud.// Ană- Ană / soare-ascuns într-o broboană/ Unde eşti? / Sub care piatră? / Să te pot zidi -nc-o dată. „ Creatorului de geniu, care este Manole, i se pare că nu doar mănăstirea sa prezintă deficiențe de constructie, ca să spunem aşa, ci lumea întreagă e prost alcătuită: „Lumea asta/ nu se ține:/ parcă nu-i clădită bine. / Se clatină-n vânt orfană. / Ană // Ană / picată din icoană." Profund afectat de obstacolele cu care îl şicanează Ziditorul Lumii însuşi, Meşterul Manole îşi încheie litania cu decizia de a-şi finaliza capodopera arhitectonică chiar cu prețul sacrificiului de sine, decizie conținută în secvența finală a poemului. ... Eu, când văd că ea nu vine, / prind să mă zidesc pe mine. / Cerul, țipă-ntre cupole : / Maanole,/ Manoole!"

În creația poetică a lui Nicolae Dabjta, referirea la substratul mitologic românesc se face dintr-o intenționalitate pretextuală – consideră Nina Corcinschi – „motivul folcloric find reevaluat cu multiple conotații revelatorii. Arhetipurile din literatura națională sau universală sunt topite în conştiința creatoare de noi imagini şi, astfel, personajul din *Baladă pentru Meşterul Manole* se zideşte în Zid..." [6, p. 30]. S-ar putea spune, de asemenea, că recursul la substratul mitologic, dramatic în esență, a

fost şi o replică dată de scriitorii basarabeni optimismului deşănţat promovat de activiştii politici ai vremii. „Axându-se pe entităţi primordiale, miturile – spune autoarea eseului *Mitul în poezia lui Nicolae Dabija* – se înscriu în sfera detaşării de o realitate ostilă creaţiei şi subscriu intenţiei de developare a valorilor etice, cum ar fi sacrificiul în numele artei, dragostea ca impuls creativ etc.” [6, p. 29-30].

Un alt element al comunicării lui Nicolae Dabija cu spiritualitatea arhaică – sacră prin condiţia ei existenţială aflată sub semnul perenităţii – îl reprezintă şi *simbolul lacrimii*. Ilustrative în această privinţă ar putea fi următoarele versuri din *De din vale de Rovine*: „Di-nainte-ţi văd icoana,/ Cum beau lacrime cu cana/ Şi-mi arde în flăcări rana! „Într-un studiu intitulat chiar *Real şi mitic în poezia lui Nicolae Dabija*, criticul Ana Bantoş afirmă, cu îndreptăţire: „Lacrima este metafora prin care ideea de inocenţă realizează în cazul poeziei lui Dabija o corelaţie între lumea unor trăiri prezente şi cea a purităţii bătrânilor” [10, p. 537]. La rândul ei, Nina Corcinschi, sesizând că lacrima, în creaţia poetică a lui Nicolae Dabija, „se mitologizează” datorită unei multitudini de aspecte şi repetări, conchide: „Adăugăm că lacrima, de factură paradisiacă, îşi depăşeşte facultatea extravertă şi realizează o întoarcere înapoi, spre esenţele fiinţei, fiind în măsură să spargă crustele care ascund fiorii divini ai umanităţii (de aici şi caracterul demiurgic, de apostol al frumosului, în lirica dabijiană” [6, p. 29]. Într-adevăr, Nicolae Dabija, constant preocupat în opera sa poetică atât de realizarea artistică, de formă, cât şi de fond, de ideile exprimate şi de mesajul transmis cititorilor, îşi salvează autenticitatea creaţiei prin formele lirice inedite, colorate de o afectivitate personalizată, reuşind să rămână, prin toate acestea, un „apostol al frumosului”, poate ca nimeni altul în epoca sa.... Fiindcă Nicolae Dabija, profesionist desăvârşit al condeiului, a ştiut să acorde, în opera sa, „drept de cetate”, atât fondului, cât şi formei. Adâncimii fondului poetul i-a oferit adâncimea formei, pentru că „fondul formei” – ca să folosim sintagma lui Valery – este organic îngemănat cu pulsaţia colosală a fondului – fond. În sfârşit, conform unui punct de vedere exprimat de cercetătăarea Tatiana Butnaru, apelul poeţilor basarabeni la mitologie în anii 60-80 ai secolului trecut se explică şi prin faptul că aceasta era identificată atunci cu „izvorul latinităţii, sursa identităţii spirituale a poporului, modalitatea de promovare a fiinţei naţionale şi orientarea către genealogia primară” [11, p. 39].

În creaţia poetică a lui Nicolae Dabija, inspiraţia din mitologia naţională, reinvestită cu noi semnificaţii şi principii estetice, îşi vădeşte posibilităţi nelimitate de interpretare artistică. Dacă într-un eseu din volumul *Pe urmele lui Orfeu* avansase puncte de vedere originale, surprinzătoare chiar, în legătură cu balada *Mioriţa*, într-un amplu poem intitulat *Balada Zburătorului* abordează încă unul dintre *miturile fundamentale* ale poporului român – cel al *Zburătorului*, numit de G. Călinescu *mitul erotic*. Se ştie că „divinul critic” – cum i s-a spus, pe bună dreptate – identificase, în eposul românesc, patru mituri fundamentale: mitul genezei (balada *Traian şi Dochia/Dacia*), mitul estetic (al jertfei pentru creaţie; balada *Mănăstirea Argeşului*), mitul transhumanţei (balada *Mioriţa*) şi-cum spuneam – mitul erotic (balada *Zburătorului*). Publicat iniţial în finalul volumului *Apă neîncepută* (1980), poemul va fi reluat în secţiunea a IV-a,

Cercul de cretă, din antologia *Poeme pentru totdeauna*, tipărit la Iaşi, în Editura „Princips Edit" (2017). Deşi poartă acum titlul heliadesc *Zburătorul (poem dramatic*), totuşi tema acestei variante nu este zburătorul folcloric al lui Ion Heliade Rădulescu, deşi pot fi depistate urme, „viziunea poetului de azi – ne spune Theodor Codreanu – apropiindu-se mai mult de imaginea zburătorului hyperionic, cel ale cărui aripe cresc în cer. Nicolae Dabija deconstruieşte zburătorul eroului popular şi-l reconstruieşte palimpsestic, descifrându-i toate structurile concentrate îndeobşte în mitul Meşterului Manole şi într-o întreagă istorie medievală românească, într-un limbaj de o uimitoare adecvare plastică, având arome cronicăreşti şi de cazanii" [12, p. 116-117]. Cert este că acest amplu poem – cu accente dramatice, lirice şi epice, ca şi *Mioriţa* ori *Meşterul Manole* – poate fi considerat capodopera creaţiei poetice a lui Nicolae Dabija...

Concluzii. Poezia lui Nicolae Dabija vine pe o filieră culturală având adânc fixate rădăcinile într-o tradiţie bine cunoscută de poet şi asimilată în profunzime. Eroii emblematici ai mitologiei naţionale – precum Zamolxe, Orfeu, ciobanul mioritic, Meşterul Manole, Zburătorul, ori Ştefan cel Mare, Cantemir, Eminescu ş.a. – devin metafore obsedante ale poemelor sale din prima etapă de creaţie îndeosebi, în condiţiile unei Moldove sovietizate. Într-un asemenea context, s-ar putea vorbi chiar despre un sacru care diferenţiază poezia basarabeană în ansamblul ei în cadrul general al poeziei româneşti. Fiindcă în condiţiile ocupaţiei ruseşti, întoarcerea la izvoarele fiinţei româneşti a însemnat salvarea, inclusiv prin această necesară camuflare a sacrului în profan. Recuperarea *miticului* (tradiţiei) în creaţiile scriitorilor contemporani a cunoscut un particularism pronunţat în Basarabia, sesizat, între alţii, cu perspicacitate de către academicianul Mihai Cimpoi în *O istorie a literaturii române din Basarabia*. Iar Nicolae Dabija, în vizionarismul poeziei sale, îşi axează meditaţia urcând dinspre uman spre metafizic şi oscilând, firesc, între real şi mitic, „ochiul al treilea", ochiul pur al adolescenţei, fiind fereastra de acces la sacru. Devenită o constantă în întreaga sa creaţie poetică, această cale de întoarcere la izvoare – propusă programatic încă din volumul de debut – este ceea ce îl individualizează pe Nicolae Dabija în contextul literaturii române contemporane...

Referinţe:

1. CODREANU, Theodor. *Sacrul în poezia basarabeană postbelică*, în *Scriitori basarabeni*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2019.
2. ŢÂCU, Octavian D. *O istorie ilustrată a românilor de la Est de Prut.* Ediţie revăzută şi adăugită. Bucureşti-Chişinău: Editura „Litera", 2020.
3. BANTOŞ, Ana. *Dinamica sacrului în poezia basarabeană contemporană*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000.
4. MĂNUCĂ, Dan. Editorial basarabean. În: *România literară*, 1990, anul XXIII, nr. 11, p. 11.
5. ŞTEFĂNESCU, Alex. *Nicolae* Dabija sau lupta cu amnezia. În: *România literară,* 14 martie 1991, p. 11.
6. CORCINSCHI, Nina. Mitul în poezia lui Nicolae Dabija. În: *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară,* nr. 4-6 (220-222), iulie-decembrie 2005, pp. 27-31.

7. CONSTANTINESCU, Claudiu. Despre estetica poeziei necesare. În: *România literară,* anul XXIV, nr. 46, 14 noiembrie 1991, p. 10.
8. CIMPOI, Mihai. C*umpăna, simbol al centrării. Eseuri. Critică literară*. Chişinău, 2004.
9. RADOSAV, Doru. S*entimentul religios la români*. Cluj-Napoca: Dacia, 1997.
10. BANTOŞ, Ana. Real şi mitic în poezia lui Nicolae Dabija. În: vol.: *Literatura română postbelică. Întegrări, valorificări, reconsiderări.* Chişinău, 1998.
11. BUTNARU, Tatiana. Sensurile mitului Dacic în poezia anilor 60-80 ai sec. 20. În: *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară* (Chişinău), 2002, nr. 3-4.
12. CODREANU, Theodor. Nicolae Dabija şi poetica zborului. În: *Scriitori basarabeni.* Bucureşti: Editura Academiei Române, 2019.